

ГАМЛЕТИЗМ ЯК ОСНОВА ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ ДІЙНОСТІ У ТВОРЧОСТІ А. ГРИГОР'ЄВА

Анотація. У статті аналізується поетичний спадок А. Григор'єва та досліджується гамлетизм письменника. Гамлетизм поета розглядається як соціально-побутова та особистісна персоніфікація образу Гамлета Шекспіра у поетичних творах А. Григор'єва. Персоніфікація образу Гамлета – це ідентифікація з психолого-філософськими характеристиками образу Гамлета Шекспіра, що виявляються в ситуації Гамлета. Ситуація Гамлета – це ситуація, що є типовою для людини взагалі, а саме ситуація, коли необхідно визначитися зі своєю життєвою позицією, морально-етичними пріоритетами і дати відповідь на питання змісту свого життя. У статті розглядається повість А. Григор'єва “Людина майбутнього”, де письменник проводить тонкий психологічний аналіз свого сучасника, Арсенія Віталіна, який намагається подолати стан душі, так детально розглянутий А. Григор'євим при аналізі твору Турген'єва “Гамлет Щигровського повіту”, стан сучасного йому Гамлета. А. Григор'єв завжди утотожнював героя і автора в чужих творах, і, водночас, був надзвичайно суб'єктивним у своїй прозі і ліриці. Продемонстровано, що в образі Арсенія знайшли вияв особистість та індивідуальність автора. Арсеній-Гамлет є дуже схожим на свого автора глибиною душевних переживань, життям, яке не склалося, самоаналізом, рефлексією. Зобразивши Арсенія, А.Григор'єв зобразив свого сучасника-Гамлета, і, водночас, продемонструвавши своє твердження про те, що письменник завжди є суб'єктивним у своїй творчості, змалював свій внутрішній стан, будучи яскравим представником свого покоління. Соціально-побутова персоніфікація образу Гамлета відбувається тоді, коли інтерпретатор А. Григор'єв, поетично осмислюючи образ героя Шекспіра, надає йому психолого-філософських характеристик своїх сучасників, бо бачить їх Гамлетами, розглядає їх ситуацію як ситуацію Гамлета Шекспіра. Водночас у поетичних творах А. Григор'єва є наявна особистісна персоніфікація образу героя Шекспіра, оскільки письменник є надзвичайно суб'єктивним у своїй творчості, змалюючи свого сучасника-Гамлета, змалює свій внутрішній стан, свої власні особисті переживання.

Ключові слова: традиційний образ, ідентифікація, особистісна персоніфікація, соціально-побутова персоніфікація, гамлетизм.

Duchyminska Halyna, Vyshnivskiy Roman
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

HAMLETYZM AS THE BASIS FOR THE CREATION OF FICTION REALITY IN A. HRYHORYEV'S WORKS

Summary. The article deals with A. Hryhoryev's poetic inheritance and explores the writer's hamletyzm. The poet's hamletyzm is seen as social-everyday and personal personification of the image of Shakespeare's Hamlet in A. Hryhoryev's works. The personification of the image of Hamlet is the identification with the psychological and philosophical characteristics of the image of Shakespeare's Hamlet, which are manifested in the situation of Hamlet. The situation of Hamlet is a situation that is typical of a person in general, when it is necessary to identify your life priorities, moral and ethical responsibilities and answer the questions about the content of your life. The article explores A. Hryhoryev's narrative “The Man of the Future”, where the writer conducts a subtle psychological analysis of his contemporary, Arsenii Vitalin, who tries to overcome the state of mind, that is considered in detail by A. Hryhoryev in the analysis of Turhenyev's work “Hamlet of Shchhyrovskiy County”, the state of his contemporary Hamlet. A. Hryhoryev always identified the hero and the author in other people's works and, at the same time, was extremely subjective in his prose and lyrics. It is demonstrated that in the image of Arsenii an expression of the author's personality is found. Arsenii-Hamlet is very similar to his author in the depth of his emotional experience, a life that has not come along, self-analysis, reflection. Depicting Arsenii, A. Hryhoryev portrays his contemporary Hamlet and, at the same time, demonstrates his assertion that a writer is always subjective in his works, outlining his own inner state, being a typical representative of his generation. The social-everyday personification of the image of Hamlet occurs when the interpreter A. Hryhoryev, poetically reflecting on the image of Shakespeare's hero, lends him the psychological and philosophical characteristics of his contemporaries, because he sees them as Hamlets, treats their situation as the situation of Shakespeare's Hamlet. At the same time, in the poetic works of A. Hryhoryev the personal personification of the image of Shakespeare's hero is found as the writer is extremely subjective in his work, depicting his contemporary Hamlet-Arsenii, he depicts his own inner state, his own personal experiences.

Keywords: traditional image, identification, personal personification, social-everyday personification, hamletyzm.

Постановка проблеми. Трагедія Шекспіра “Гамлет” впродовж багатьох століть спричиняла суперечки дослідників про справжній сенс цього твору і наявність абсолютно протилежних інтерпретацій вчинків та ідеології центральної постаті твору – принца Гамлета.

У європейській літературі XIX століття різноманітні тлумачення і нове ідейне наповнення образу Гамлета вказує на те, що твір відповідає потребам епохи, що закладені в ньому проблеми є особливо актуальними. Саме XIX століття актуалізувало гамлетизм як проблему у літера-

турі; у цей час по-новому інтерпретуються вічні гамлетові питання. Європейська “гамлетологія” у XIX столітті перетворюється в окрему літературознавчу дисципліну, що формується у кожному національному літературознавстві. Сміслові поле гамлетології розгортається між двома полюсами: інтерпретацією ренесансної ідеології центральної постаті трагедії Шекспіра (як і ідейного змісту “Гамлета” у цілому), з одного боку, та інтерпретацією гамлетизму як певного екзистенціального явища європейської культури і цивілізації, з боку іншого. Практично кожна національна європейська література має “свого” Гамлета і свій національний тип гамлетизму, причому дуже часто явище гамлетизму характеризує літературних персонажів без прямих алюзій чи цитат з трагедії Шекспіра.

У російських літературно-критичних статтях XIX століття термін гамлетизм переважно вживався, коли йшлося про соціально-культурне явище. Зосередивши дослідницьку увагу на російських Гамлетах у художніх творах XIX століття, можна переконатись, що гамлетизм у цю добу стає основою для моделювання художніх дійсностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наших попередніх публікаціях ми досліджували критичні твори Аполлона Олександровича Григор'єва, а саме ті його статті, де критик за допомогою трагедії Шекспіра про принца данського обґрунтовував свої теоретичні судження. Критик розглядав психологічні особливості характеру Гамлета при аналізі творів І. Турген'єва “Гамлет Щигровського повіту” та “Щоденник зайвої людини” [3], а також у статті “Гамлет” на одному провінційному театрі” [2]. Аналізуючи критичний спадок А. Григор'єва, ми досліджували гамлетизм інтерпретатора образу Гамлета як особистісну та соціально-побутову персоніфікації образу героя Шекспіра. Оскільки критик, проводячи паралелі між своїми сучасниками та образом Гамлета Шекспіра, змінив аксіологічні доміанти образу принца данського та ідентифікував морально-психологічні якості Гамлета як якості молодих людей свого покоління, ми дійшли висновку про наявність соціально-побутової персоніфікації образу героя Шекспіра у критичному доробку інтерпретатора. Водночас, ми зауважили, що А.Григор'єв як яскравий представник свого покоління, шукаючи відповіді на питання сенсу людського життя, визначаючись зі своїми морально-етичними нормами, розумів своїх сучасників та співчував їм, оскільки бачив віддзеркалення свого власного “я” в образі принца данського. Це дало нам змогу стверджувати про наявність особистісної персоніфікації образу Гамлета в критичних творах А.Григор'єва.

Метою дослідження є характеристика гамлетизму А. Григор'єва (1822-1864), поета, письменника, літературного критика та театрального рецензента.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У цій статті ми ставимо завдання дослідити особистісну та соціально-побутову персоніфікацію образу героя Шекспіра у поетичних творах А. Григор'єва як гамлетизм письменника.

Об'єктом дослідження є поетичні твори А. Григор'єва. **Предметом дослідження** є гамлетизм письменника.

Виклад основного матеріалу. Тлумачення і розуміння образу Гамлета Шекспіра для А. Григор'єва як і для багатьох його сучасників були визначені грою актора Мочалова. У повісті А. Григор'єва “Великий трагік”, один із персонажів стверджує, що відображаючи життя принца данського, Мочалов грав свою душу, яка була “романтичним віянням епохи”. На думку персонажа його покоління звикло пов'язувати образ Гамлета з ідеєю про слабку волю, однак Гамлет Мочалова не відповідав трактовці Гете, оскільки в ньому “похмуро-зловісне” переселивало всі риси характеру і навіть шкодило ідеї про слабку волю. Наголошуючи на “похмуро-зловісному” в Гамлеті, актор висловив цим “течію” [4, с. 530] своєї епохи. А. Григор'єв був переконаний, що з актором Мочаловим, який мав “величезний моральний вплив на все молоде покоління тридцятих років” “зливається епоха романтизму в думці, романтизму в мистецтві, романтизму в житті”. Це “романтичне віяння”, як писав А. Григор'єв, знайшло в ньому і його сучасниках, в їхній “натурі” “готові дані до його сприйняття” [3, с. 221]. У поезії “Мистецтво і правда” читаємо: “И было нам за человека, / За человека страшно с ним” [4, с. 89]. Слова: “Страшно, / За человека страшно мне!..” [1, с. 181] Гамлет Шекспіра не говорив, вони з'явилися у перекладі Польового і знайшли відгук у серцях представників покоління А. Григор'єва.

У поезії А.Григор'єва “Мистецтво і правда” описується також період, коли помер Мочалов, в душі якого зливалась “действительность с сценическим обманом” [4, с. 90]. І саме тоді настав час для іншої правди, яка “простее, но дороже, здоровей действует на грудь” [4, с. 91]. І вже не страшно, а “весело теперь за человека” [4, с. 92]. “Простым, смиренным чадам века”, які змучилися “жить болезненным обманом” потрібне, як пише А. Григор'єв, “великорусское начало”. Відомо, що розмірковуючи над долею своєї нації, країни, А.Григор'єв вбачав ідеал вільного розвитку людської особистості в стані купців, де, на його переконання, на свободі, без кріпосного гніту найкраще розвинулися самотутні риси народу. Отже, на переконання критика, його сучасники-Гамлети повинні позбутися свого стану шляхом досягнення реального ідеалу, “великорусского начала”.

Поезія і проза А. Григор'єва є у взаємовідносинах з його світосприйняттям та його критичною діяльністю. А. Григор'єв у своїх критичних статтях неодноразово висловлювався про те, що світосприйняття художника є обумовлене історичними обставинами та країною. Для літературного критика А. Григор'єва художник – це завжди проповідник істини, який, відкриваючи нам таємниці своєї сучасності, знаходить відображення у своїх героях. Тому, щоб зрозуміти індивідуальність автора А. Григор'єва, звернемося до його творчості, оскільки в його героях знайшли вияв особистість та індивідуальність автора.

Розглянемо повість А. Григор'єва “Людина майбутнього”. У цьому творі письменник змалював “людину епохи” [4, с. 283], сучасного йому Гамлета, Арсенія Віталіна, “чужого зовсім умовам суспільства”, який перебуває “у стані вічного заперечення і тяжкої, нестерпної апатії” [4, с. 260]. Головна тема твору – одинока особис-

тість та її взаємодії зі світом, її відчуження від суспільства, яке не зрозуміло її. Письменник проводить тонкий психологічний аналіз свого героя, який намагається подолати стан душі, так детально розглянутий А. Григор'євим при аналізі “Гамлета Щигровського повіту”, стан сучасного йому Гамлета. Арсеній, визнаючи, що у нього розстроєні нерви, стверджує, що він страждає від хибної поваги до певних речей протягом багатьох років, і що у такому стані перебуває не лише він, оскільки є багато таких як він “безумців” [4, с. 250], молодих людей його епохи. Апатія є наслідком не його боротьби з дійсністю, а боротьби з примарами. Він є виснажений цією боротьбою, постійно розчарований і це розчарування є щирим, бо, страждаючи через свої ексцентричні переконання, він втікав від дійсності в своє примарне “я”, що призвело до того, що таке життя у мріях, внутрішні страждання виснажили його. Свої внутрішні сили Арсеній, як і його сучасники, виснажив внутрішніми безплідними стражданнями, звинувачуючи дійсність у тому, що вона не дала йому того, що він вимріяв. У молодості сміливість поглядів, різкість суджень Віталіна суперечили його бездіяльному способу життя. Арсеній стверджує, що його покоління само винне у тому, що не залишає за собою жодного сліду. Такий стан призводить до хвороби безсилля волі. Вступаючи у дійсність з “передчуванням майбутнього” [4, с. 268], сучасники Віталіна вносять в теперішнє лише страждання і нудьгу, яку вони називають не нудьгою, а безсиллям волі. Віталін впевнений, що воля у його сучасників є, однак, цю волю вони застосовують для своїх внутрішніх страждань. Суспільство страждає через розуміння того, що істина ним лише усвідомлюється, а не виконується, а також від застарілих понять, “готових даних минулого”, і за цими даними люди “вічно засуджені шукати самих себе, свої власні поняття обов'язку і моральності, свого власного погляду на життя” [4, с. 269]. Нагадаємо, А. Григор'єв був переконаний, що риси характеру людини є об'єктивним відображенням дійсності. Герой вважає, що нещастя виникають під впливом зовнішніх обставин, реального суспільного середовища. Віталін пережив розчарування в людині, якій щиро вірив, яку поважав і перед якою схилявся, в якій вбачав “обранця і жреця істини” [4, с. 262], та справи цієї людини не відповідали її словам, ідеал почав жити як філістер.

Герой А. Григор'єва прийняв рішення боротися зі своїми ідеалами. У його душі звучить голос, який кличе до “життя і діяльності” [4, с. 262]. Страждаючи сам, Віталін розуміє страждання інших, прагне не лише вилікуватися, а й вилікувати інших, оскільки переконаний, що всі люди XIX століття страждають, “всі до одного, в більшій чи в меншій мірі” [4, с. 261]. Арсеній з презирством ставиться до свого минулого, коли він “хотів неможливого і падав під тягарем цих неможливих вимог” [4, с. 265], переживаючи моральні страждання. Герой переконаний, що кожна мисляча особистість закономірно переживає такий період, коли вона усвідомлює себе особистістю, відділяється від цілого і “падає в прах перед цим безкінечним цілим” [4, с. 265–266], усвідомлюючи свою нікчемність перед ним. При-

ходить інша пора, коли людина, випробувавши свої сили, реально оцінює свої можливості. Людина втратила віру в багато речей, однак вона не засуджує себе, не звинувачує себе у цьому, розуміючи, що по-інакшому вона не могла б жити. У цей період людина усвідомлює, що має право на щастя і життя. У такому стані перебуває Арсеній Віталін, вимучений і хворий, внаслідок свого попереднього стану, стану сучасних йому Гамлетів. У своїх п'єсах герой зображає свій внутрішній стан, бо хоче допомогти своїм сучасникам зрозуміти їх страждання, їх внутрішню боротьбу, щоб вони знайшли виправдання самим собі, знайшли вихід з Гамлетової ситуації. Він переконаний, що для того, щоб вилікуватися від хвороби його епохи необхідно її зрозуміти. Він вирішує для себе “жити і померти з масами” [4, с. 280]. Герой А. Григор'єва вірить у людину, переконаний, “що в кожному, яким би він вульгарним і пустим не здавався, завжди можна знайти глибоку сторону” [4, с. 257]. Зненавидівши своє минуле, Арсеній живе вірою у майбутнє, вважає, що кожен має право на щастя, упевнений, що у всьому є божественна правда і стверджує “необхідність пропаганди своїх переконань” [4, с. 259].

У творі “Людина майбутнього” знайшли вираження християнські переконання самого А. Григор'єва. Критик виступав за свободу особистості, за її активність. А. Григор'єв вважав прагнення людини до самовдосконалення, до морального ідеалу основним у людському житті. Він писав, що кожний розуміє ідеал по-різному. Його ідеал людини – це вільна особистість з високими моральними якостями, духовно багата, з християнським відношенням до життя. Як бачимо, письменника хвилювала проблема особистості, її доля у суспільстві. Він виступав за свободу особистості, за її активність, за протест проти догм, який він бачив не у соціальному перевороті, а в індивідуальному моральному протесті людини, яка має залишити за собою слід на землі, прагнути бути корисною. Саме прагнення морального ідеалу сприяє подоланню “безвихідних мук морального безсилля Гамлета” [3, с. 186]. Нагадаємо, що у своїх критичних статтях А. Григор'єв писав, що ідеалізм є хворобою його доби. Його сучасники, підходячи до дійсності з абстрагованою думкою, вимагають від неї того, про що мріють, а не того, що вона їм дає. Вони відвертаються від життя, зосереджуються на собі у гордій нудьзі, не отримуючи того, що вимагає їхнє я. Ось у чому, на переконання А. Григор'єва полягає хвороба сучасника, який бачить себе страждаючим Гамлетом.

“Він писав багато, працював у багатьох журналах, але писав і працював періодами”, – так характеризував А. Григор'єв свого героя Віталіна, який був дуже схожим на свого автора глибиною душевних переживань, життям, яке не вдалося, самоаналізом, рефлексією. А. Григор'єв завжди утожнював героя і автора в чужих творах, і, водночас, був надзвичайно суб'єктивним у своїй прозі і ліриці. Одинокий романтик, надзвичайно вразливий, А. Григор'єв постійно перебував у пошуках гармонії, не завжди приймав дійсність, оскільки зустрічав непорозуміння зі сторони оточуючих і через це душевно страждав. Він, як і його герой Віталін, не зраджує своїм віруванням, однак вони його не заспокоюють. Самоаналіз Гамлета-Віта-

ліна – це у більшості випадків самоаналіз його автора, який перебував у “постійних метаннях між ідеалами і грішною землею” [7, с. 23]. Гамлет-Григор’єв проповідував високі моральні і естетичні ідеали, боротьбу за самостійність духовного життя людини, за вічні цінності, за достоїнство людської душі. Важливішими за будь-які політичні питання А. Григор’єв вважав питання “моральної і розумової самостійності” [5, с. 417] (лист до Н. Страхова від 18.07.1861). А. Григор’єв писав, що Арсеній, тікаючи від своїх внутрішніх страждань, від самого себе, шукав забуття у будь-чому. Сам письменник вів богемене життя, яке призвело до нервових зривів. Через нерегулярність заробітків, він заставляв речі, поневірявся по різних квартирах, неодноразово попадав у боргову в’язницю. Заробивши певні гроші, А. Григор’єв відразу ж витрачав їх, шукаючи забуття. Його переслідувало, як він сам писав у листах до Н. Страхова, “усвідомлення своєї непотрібності” [5, с. 413], бо вважав своє покоління зайвими людьми у суспільстві. А. Григор’єв описував свій внутрішній стан так: “нудьга повної безнадійності з невтомним прагненням якої-небудь віри” [5, с. 417], “муки розуму, який все піддає сумніву – дурниця у порівнянні з муками серця яке у всьому сумнівається, яке є озлоблене само на себе і на все, що воно навколо себе бачило” [5, с. 422]. Як бачимо, зобразивши Арсенія, А. Григор’єв зобразив свого сучасника-Гамлета, і, водночас, продемонструвавши своє твердження про те, що письменник завжди є суб’єктивним у своїй творчості, змалював свій внутрішній стан.

Висновки і пропозиції. У статті розглянуто повість А. Григор’єва “Людина майбутнього” де письменник змалював свого сучасника, Арсенія Віталіна. Письменник проводить тонкий психо-

логічний аналіз свого героя, який намагається подолати стан душі, так детально досліджений А. Григор’євим при аналізі “Гамлета Щигровського повіту”, стан сучасного йому Гамлета. Таким чином, у творчому доробку А. Григор’єва є наявна соціально-побутова персоніфікація образу принца данського, оскільки автор, змалюючи свого сучасника, наділяє їх морально-психологічними характеристиками образу Гамлета Шекспіра, що були детально описані ним в його критичних статтях, де дослідник, підкреслює подібність представників свого покоління до Гамлета, і, водночас, надає образу Гамлета морально-психологічних характеристик своїх сучасників.

Оскільки А. Григор’єв завжди утотожнював героя і автора в чужих творах, і, водночас, був надзвичайно суб’єктивним у своїй прозі і ліриці, продемонстровано, що в образі Арсенія знайшли вияв особистість та індивідуальність автора. Арсеній-Гамлет є дуже схожим на свого автора глибиною душевних переживань, життям, яке не склалося, самоаналізом, рефлексією. Як бачимо, зобразивши Арсенія, А. Григор’єв зобразив свого сучасника-Гамлета, і, водночас, продемонструвавши своє твердження про те, що письменник завжди є суб’єктивним у своїй творчості, змалював свій внутрішній стан, що і є особистісною персоніфікацією образу Гамлета. Отже, ми можемо дійти висновку, що гамлетизм А. Григор’єва послужив основою для моделювання художньої дійсності в його творі “Людина майбутнього”. Таким чином, вивчаючи поетичний спадок письменника, ми можемо отримати розуміння того, що прагнули представники його доби, зрозуміти їх моральний стан та ідеали. Це дає нам змогу краще зрозуміти процеси у суспільстві на певному історичному етапі його розвитку.

Список літератури:

1. Гамлет, принц Датский: Пер. Н. Полевого // Шекспир Уильям. Гамлет. Избранные переводы: Сборник. – М.: Радуга, 1985. – С. 121–214.
2. Григорьев А.А. Гамлет на одном провинциальном театре / А.А. Григорьев // Воспоминания. – Л. : Наука, 1980. – С. 168–176.
3. Григорьев А.А. Литературная критика / А.А. Григорьев. – М. : Худ. лит., 1967. – 631 с.
4. Григорьев А.А. Сочинения: В 2 т. / А.А. Григорьев / Худ. лит. – М., 1990. – Т. 1: Стихотворения; Поэмы; Проза. – 607 с.
5. Григорьев А.А. Сочинения: В 2 т. / А.А. Григорьев / Худ. лит. – М., 1990. – Т. 2: Статьи. Письма. – 510.
6. Довлатова-Мечик А. Гамлетовская ситуация. “Русский Гамлет” Аполлон Григорьев / А. Довлатова-Мечик // Русская филология. Сборник научных работ молодых филологов. – № 7. – Тарту : Tartu Ulikooli Kirjastus, 1996. – С. 150–155.
7. Егоров Б.Ф. Аполлон Григорьев – поэт, прозаик, критик / Б.Ф. Егоров // Григорьев А.А. Собрание сочинений: В 2 т. / Худ. лит. – М., 1990. – Т. 1: Стихотворения; Поэмы; Проза. – С. 5–28.

References:

1. Gamlet, prints Datskii: Per. N. Polievogo (1985). [Hamlet, Prince of Denmark: The translation by N. Polievoi]. Shekspir Uiliam. Gamlet. Izbrannyye perevody: Sbornik. Moskva: Raduga, pp. 121–214.
2. Grigoryev, A.A. (1980). Gamlet na odnom provintseal'nom teatre [Hamlet in one provincial theatre]. Vospominaniya. L.: Nauka, pp. 168–176.
3. Grigoryev, A.A. (1967). Literaturnaya kritika [Literary criticism]. Moskva: Hud. lit., 631 p.
4. Grigoryev, A.A. (1990). Sochineniya: V 2 t. [Works: In 2 vol.]. Hud. lit. Moskva, Vol. 1: Stikhotvoreniya; Poemy; Proza, 607 p.
5. Grigoryev, A.A. (1990). Sochineniya: V 2 t. [Works: In 2 vol.]. Hud. lit. Moskva, Vol. 2: Stat'i. Pis'ma, 510 p.
6. Dovlatova-Mechik, A. (1996). Gamletovskaya situatsiya. “Ruskii Gamlet” Apollon Grigoryev [The situation of Hamlet. “Russian Hamlet” Apollon Grigoryev]. Ruskaya filologiya. Sbornik nauchnykh rabot molodych filologov. № 7. Tartu: Tartu Ulikooli Kirjastus, pp. 150–155.
7. Yegorov, B.F. (1990). Apollon Grigoryev – poet, prozaik, kritik [Apollon Grigoryev – poet, writer, critic]. Grigoryev A.A. Sobraniye sochinenii: V 2 t. / Hud. lit. Moskva, Vol. 1: Stikhotvoreniya; Poemy; Proza, pp. 5–28.